

Robert Hasselbusch

Germanica w zbiorach Muzeum Niepodległości – plakaty

Niepodległość i Pamięć 25/1 (61), 285-302

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Robert Hasselbusch

Muzeum Niepodległości w Warszawie

Germanica¹ w zbiorach Muzeum Niepodległości – plakaty

Plakaty stanowią szczególny zespół w zbiorach Muzeum Niepodległości w Warszawie (MN). Z jednej strony jest on bardzo zróżnicowany pod względem prezentowanej tematyki, z drugiej imponująco przedstawia się jego liczebność, która obejmuje ponad 8 tys. prac. Większa część tego okazałego zbioru została zgromadzona w okresie Polski Ludowej (PRL). Wówczas stanowiła ona zasób Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego (MHPRR). W wyniku zmian przełomu lat 80. i 90. oraz połączenia spuścizny po MHPRR i Muzeum Lenina, opisywane plakaty stały się częścią zbiorów nowo powołanego Muzeum Niepodległości (MN) z siedzibą w Pałacu Przebendowskich/Radziwiłłów.

Z uwagi na czas tworzenia opisywanego zespołu, wiele prac jest poświęconych różnym aspektom życia codziennego w PRL. Dotyczą one między innymi takich zagadnień, jak polityka, gospodarka czy kultura. Pod względem politycznym są wyrazem ówczesnego ustroju państwowego opartego na ideologii komunistycznej. W związku z tym widzimy, przykładowo plakaty informujące o kolejnych zjazdach Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, zachwalające współpracę państw Układu Warszawskiego i Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej czy przypominające kolejne rocznice Rewolucji Październikowej. W zakresie kultury prezentowany jest szeroki wachlarz afiszy reklamujących wystawy, koncerty, spotkania młodzieży czy premie-ry filmowe i teatralne. Z kolei gospodarka obecna na plakatach to z jednej

¹ W tekście użyto pojęcia *germanica* w analogiczny sposób do obecnych w obiegu naukowym określeń *polonica* i *judaica*.

Mitbürger! Auf zur Wahl!; sygn. Pl. 1530, Muzeum Niepodległości w Warszawie, fot. Tadeusz Stani

strony obraz industrializacji różnych regionów kraju czy wzrost znaczenia PRL w gospodarczych rankingach, z drugiej natomiast nawoływanie do wyrobienia określonych norm zawodowych, pracy sumiennej i zgodnej z przepisami BHP. Opisany zbiór prac dotyczący Polski Ludowej jest bardzo okazały i tematycznie porusza szereg zagadnień.

Zespół plakatów zgromadzonych w MN obejmuje nie tylko polskie prace, ale również zagraniczne. Wśród tych ostatnich znajdują się między innymi obiekty wywodzące się ze Związku Sowieckiego czy Czechosłowacji, ale również pochodzenia francuskiego, hiszpańskiego i włoskiego. Co ciekawe są także prace z tak odległych z naszego punktu widzenia krajów jak Kuba czy Japonia. Autora niniejszego tekstu szczególnie zainteresowały jednak plakaty niemieckie. Mógł się z nimi bliżej zapoznać jako uczestnik prac muzealnej komisji ds. skonstrum. Artykuł przedstawi charakterystykę tej grupy obiektów, czyli przede wszystkim liczebność, okres powstania oraz prezentowaną tematykę. Na podstawie wybranych subiektywnie przykładów,

Juli 1925. I. Internationales Arbeiter-Olympia Frankfurt am Main, Willibald Krain, 1925; sygn. Pl. 1546, Muzeum Niepodległości Warszawie, fot. Tadeusz Stani

opisując szczegółowo pojedyncze prace poświęcone określonej tematyce, przybliży ich formę graficzną, treść oraz przesłanie. To pozwoli ukazać, w jaki sposób opisywane plakaty spełniały przypisaną im rolę, którą można określić w następujących słowach: przykuwanie uwagi, informowanie, reklamowanie, zachwalanie czy propagowanie. Reasumując – tekst jest próbą przedstawienia jak plakaty te spełniały swą funkcję propagandową. Sygnatury oraz nazwiska autorów poszczególnych prac zostały zaczerpnięte z ksiąg inwentarzowych MN. Tematyka niektórych przedstawionych poniżej prac ma profil polityczny. Część została wytworzona w czasie panowania reżimów: hitlerowskiego i komunistycznego. W związku z powyższym należy mieć na uwadze fakt, że przedstawiany na nich obraz podlegał kontroli cenzury i musiał odpowiadać określonej, dozwolonej i ustalonej

Der Arbeiter im Reich des Hakenkreuzes! Darum wählt Liste 1 Sozialdemokraten!; Karl Geiss; 1932; sygn. Rep. 116, Muzeum Niepodległości w Warszawie, fot. Tadeusz Stani

odgórnie linii ideologicznej i propagandowej². Artykuł służy jedynie celom poznawczym i naukowym, poszczególne jego fragmenty nie mają propagować określonej ideologii ani nie są odbiciem poglądów politycznych autora tekstu. Prezentowane prace opisywane są z perspektywy historyka, stąd ocenę ich strony artystycznej autor pozostawia opinii ekspertów.

Plakatowe germanica ze zbiorów MN można pogrupować uwzględniając moment ich powstania. W ten sposób wyróżniamy prace z trzech okresów w historii Niemiec:

² Więcej na temat cenzury w Trzeciej Rzeszy i NRD patrz: E.C. Król, *Propaganda i indoktrynacja narodowego socjalizmu w Niemczech 1919–1945*, Warszawa 1999, s. 125–139 oraz S. Wolle, *Wspaniały świat dyktatury. Codzienność i władza w NRD 1971–1989*, Warszawa 2003, s. 199–205.

- Republiki Weimarskiej (1919–1933);
- Trzeciej Rzeszy (1933–1945);
- istnienia dwóch państw niemieckich (1949–1990): RFN (Republika Federalna Niemiec) i NRD (Niemiecka Republika Demokratyczna)³.

Plakaty pochodzące z okresu Republiki Weimarskiej dotyczą zagadnień politycznych. W całości są to prace wywodzące się z lewicowych kręgów partyjnych, zarówno tych o charakterze umiarkowanym: socjaldemokracja, jak i skrajnym: anarcho-syndykaliści i komuniści⁴. Na plakatach widoczne są slogany wyborcze, hasła werbunkowe czy nakłaniające do udziału w spotkaniach młodzieży socjalistycznej. Nurt anarchistyczno-syndykalistyczny w opisywanej grupie to trzy prace w formacie zbliżonym do ulotek, drukowane czarną czcionką na lekko żółtawym bądź niebieskim papierze. Ich temat przewodni to krytyka parlamentaryzmu. Szczególnie rzuca się w oczy jeden z tych plakatów (sygn. Pl. 1530). W oryginalny sposób skrytykowano składane bez pokrycia przez kandydatów i ugrupowania obietnice wyborcze. Na plakacie zatytułowanym „Współobywatele! Do wyborów!” są przedstawione dwie scenki: „Przed wyborami” i „Po wyborach”. W pierwszym przypadku widzimy na rysunku jak kandydat do parlamentu, stojąc na wolnym powietrzu przed gronem słuchaczy, wskazuje palcem na księżyc. Pod obrazkiem jest tekst, który przybliży przemówienie kandydata: „Współobywatele! Robotnicy! Wyborcy! Ja jeden jestem człowiekiem, który reprezentuje Wasze interesy, ...który spełni wszystkie Wasze życzenia! ... Sprowadzę Wam księżyc!... Wybierzcie mnie, a będziecie go mieli” oraz aplauz wyborców: „Niech żyje nasz kandydat! Niech żyje nasz poseł! Niech żyje księżyc!”. Druga scenka widoczna na plakacie ma już miejsce po wyborach i przedstawia wybranego wcześniej kandydata przed parlamentem, który wypina się w stronę swoich wyborców. Tekst pod rysunkiem jest następujący: „Wyborcy: Pośle! Twoje obietnice! Twój księżyc! Chcemy księżyc!”... „Poseł: Księżyc? Tu go macie, Obywatele, gdy tylko Wasze serce go

³ Lata istnienia poszczególnych państw patrz: J. Krasuski, *Historia Niemiec*, Wrocław 2008.

⁴ Więcej o podziałach i historii niemieckiej skrajnej lewicy patrz: *Linksextremismus*, strona internetowa Wikipedia, <https://de.wikipedia.org/wiki/Linksextremismus> [dostęp: 23.11.2017]; Na temat anarcho-syndykalistów patrz: *Freie Arbeiter-Union Deutschlands*, strona internetowa Wikipedia, https://de.wikipedia.org/wiki/Freie_Arbeiter-Union_Deutschlands [dostęp: 23.11.2017].

zapragnie!... Polecam się!” Trzeba przyznać, że w tym konkretnym przypadku skrajni lewicowcy zwrócili uwagę na ponadczasowy problem towarzyszący wyborom. Krytykując ustrój demokratyczny odnieśli się do tego, co szczególnie boli wyborców, czyli niespełnione obietnice. Jeśli chodzi o samą formę zobrazowania tej bolączki parlamentaryzmu, to trudno nie przyznać, że mimo mało krzykliwych barw i niedużego formatu, została ona przedstawiona w zabawny i przykuwający uwagę sposób.

Interesujący jest plakat reklamujący pierwsze Robotnicze Igrzyska Olimpijskie, które w lipcu 1925 roku odbyły się we Frankfurcie nad Menem. Plakat autorstwa Willibalda Kraina (sygn. Pl. 1546) przedstawia atletycznego mężczyznę w sportowym stroju, trzymającego w ręku czerwony sztandar i zwycięsko kroczącego po roztrzaskanych karabinach i hełmach oraz po strzępach flagi ze swastyką. Taki wizerunek sportowca odpowiadał idei towarzyszącej organizatorom igrzysk robotniczych. Ich głównym celem było ukazanie fizycznej i duchowej odnowy klasy robotniczej w myśl hasła „w zdrowym ciele zdrowy duch”. Odcinali się oni od tradycyjnych zawodów olimpijskich, które krytykowali uznając je za zmagania narodów. Widzieli w nich bowiem swego rodzaju wojnę prowadzoną sportowymi metodami. W czasie igrzysk robotniczych jako wspólny hymn odgrywano *Międzynarodówkę*, a zawodnicy z różnych krajów występowali pod jednym, czerwonym sztandarem bez akcentowania przynależności narodowej⁵. Na plakacie Kraina pojawia się swastyka, czyli symbol hitlerizmu, który, podobnie jak inne zagrożenia – militarizm i wojnę, pokona w zamyśle wydawców plakatu zwycięski ruch robotniczy. Ten ostatni uosabia wizerunek opisanego wyżej sportowca, którego sylwetka epatuje triumfalizmem i pewnością siebie. Motyw zwycięstwa to czynnik, który oddziałuje na emocje i może przyciągać potencjalnych sympatyków. Kolory wykorzystane na pracy są stonowane. Dominuje szarość, co sprawia, że tym bardziej rzuca się w oczy czerwień rewolucyjnego sztandaru. Pojawienie się swastyki na pracy z połowy lat 20. XX wieku nawiązywało zapewne do coraz większej popularności nazistów i zagrożeń, jakie mogły się pojawić wraz z przejściem przez nich władzy w Niemczech.

Spośród opisywanej grupy obiektów niebezpieczeństwo wygranej ruchu hitlerowskiego oddaje także reprodukcja plakatu wyborczego socjal-

⁵ 24.07.1925–28.07.1925: *Erste Arbeiter-Olympiade in Frankfurt am Main*, strona internetowa Friedrich Ebert Stiftung, http://www.fes.de/archiv/adsd_neu/inhalt/stichwort/arbeiter-olympiade.htm [dostęp: 17.06.2017].

Deutschlands Sieg Europas Freiheit; sygn. Pl. 2500, Muzeum Niepodległości w Warszawie, fot. Tadeusz Stani

demokratów z 1932 roku, którego autorem jest Karl Geiss (sygn. Rep. 116), ciekawa ze względu na wykorzystany motyw. Przedstawia ona półnagą, umęczoną i wychudzoną postać robotnika przywiązanego i wiszącego na ogromnej swastyce. Na pierwszy rzut oka mogą pojawić się skojarzenia z obrazem ukrzyżowanego Chrystusa. Napis na pracy głosi: „Robotnik w Rzeszy pod swastyką! Dlatego wybierz socjaldemokratów!”. Plakat wzbudza emocje, takie jak obawa czy strach, przestrzega przed niebezpieczeństwem, a nawet groźbą utraty życia. Mocny w przekazie, wykorzystujący ostre kolory – na białym tle szczególnie zwracają uwagę czerwony, niebieski i czarny, miał rozbudzić w społeczeństwie refleksję nad przyszłością, po ewentualnym zwycięstwie nazistów. Niestety, tragiczny los, przepowiadany niemieckim robotnikom przez socjaldemokratów, stał

Chodźmy na roboty rolne do Niemiec! Zgłoś się natychmiast u Twojego wójta, E. Kosak, 1943; sygn. Pl. 3236, Muzeum Niepodległości w Warszawie, fot. Tadeusz Stani

się w różnym stopniu udziałem wszystkich narodów znajdujących się pod okupacją Trzeciej Rzeszy⁶.

Kolejna chronologicznie grupa tworząca opisywany zespół to prace z okresu reżimu Adolfa Hitlera. Jest ich zaledwie kilka. Są to plakaty zarówno w języku niemieckim, jak i polskim. Pochodzą z lat II wojny światowej i okupacji hitlerowskiej Polski. Przykładem pracy w języku polskim jest plakat z 1943 roku z podpisem E. Kosak (sygn. Pl. 3236), poświęcony werbowaniu Polaków na roboty rolne w Niemczech. Po jego lewej stronie widzimy gromadę osób z grabiami, kosami oraz innymi narzędziami rolniczymi. Na czoło wysuwa się mężczyzna, który wymownym, zachęcającym gestem ręki pokazuje widok rozpościerający się przed zgromadzonymi. Spoglądają oni na widoczne po prawej stronie plakatu pole uprawne oraz zabudowania, gdzie w blasku słońca pracują rażno ludzie przy koszeniu, oraniu i innych robotach. Plakat jest kolorowy niczym film animowany dla dzieci, epatuje barwami ciepłymi i radosnymi. Wyimaginowanemu obrazowi prac

⁶ Dzieje Niemiec w latach 1919–1933 przybliży książka: Detlev J.K. Peukert, *Republika Weimarska*, Warszawa 2005. Odnośnie wzrostu popularności ruchu naziistowskiego i ostatnich lat Republiki Weimarskiej patrz strony: 85–86, 248–250 i 276–279.

20 Jahre Warschauer Vertrag 1955–1975. Mit den Waffenbrüdern vereint – kampfstark und gefechtsbereit, Hans Rade, 1975; sygn. Pl. 4753, Muzeum Niepodległości w Warszawie, fot. Tadeusz Stani

polowych towarzyszy duży czerwony napis: „Chodźmy na roboty rolne do Niemiec”. Dla potencjalnych ochotników jest również informacja, gdzie należy się zgłaszać, w postaci niebieskiego hasła u dołu plakatu: „Zgłoś się natychmiast u Twojego wójta”.

Na jednym z plakatów w języku niemieckim (sygn. Pl. 2500) tematyka prezentowanej propagandy odnosi się do wojny niemiecko-sowieckiej. Niemcy są na nim przedstawieni jako obrońcy Europy przed zagrażającym kontynentowi bolszewizmem. Na pracy widzimy niemieckiego żołnierza, który stoi na cielsku powalonego czerwonego smoka. Zabija gada przy pomocy trzymany w rękach błyskawic. Bestia z wymalowaną na łbie czerwoną gwiazdą symbolizuje Związek Sowiecki. Za plecami Niemca, który toczy bój ze smokiem, widzimy sielankowy landszaft wiejski, gdzie rolnik przy blasku słońca u podnóża zamku spokojnie uprawia ziemię. U dołu plakatu widoczny jest napis: „Zwycięstwo Niemiec wolność Europy”. Walka ze smokiem przed-

stawiona jest na czarnym tle, co w zamyśle autorów mogło oznaczać mrok, który niesie ze sobą bestia. W przeciwieństwie do tego cywilizacja, którą ma symbolizować i której broni żołnierz Wehrmachtu jest ukazana w jasnych, ciepłych kolorach. U potencjalnych odbiorców praca ma rozbudzić przede wszystkim strach przed nadejściem komunistów. W tym celu wykorzystuje motyw krwiożerczej bestii, która niesie ze sobą ciemność i niewolę. Żołnierz niemiecki natomiast jawi się na plakacie jak rycerz z bajki, który tym razem broni nie księżniczki, a cywilizacji europejskiej. W czasie wojny z Sowietami motyw obrony Starego Kontynentu był szeroko wykorzystywany przez goebbelsowską propagandę, między innymi w celu pozyskania w krajach okupowanych kolaborantów i zwolenników „anty bolszewickiej krucjaty”⁷.

Spśród plakatowych germaników największą grupę tworzą prace z okresu istnienia dwóch państw niemieckich⁸. Zdecydowanie więcej jest plakatów z NRD. Tematycznie odnoszą się do niektórych aspektów życia wschodnich Niemców pod panowaniem komunistycznej dyktatury. Przykładowo dotyczą uroczystości państwowych, takich jak kolejne obchody Święta Pracy⁹ czy upamiętnianie ideologów komunizmu – Karola Marksa i Fryderyka Engelsa. Na jednym z ciekawszych plakatów autorstwa Karla-Heinza Becka (sygn. Pl. 5712) z 1982 roku, reklamujących pracownicze święto, widzimy w centralnym punkcie wizerunek uśmiechniętego robotnika na tle pierwszomajowego pochodu i osiedla bloków z tzw. wielkiej płyty, charakterystycznych dla socjalistycznego budownictwa mieszkaniowego.

⁷ Zagadnienie wykorzystania plakatów w propagandzie Trzeciej Rzeszy przybliżyła praca: E.C. Król, *Propaganda i indoktrynacja ...*, op. cit., s. 404–409. Profesor Król na stronie 408 swojej książki wspomina o opisanym powyżej plakacie z motywem zabijanego smoka. Datuje go na 1942 rok i pisze między innymi, że żołnierz niemiecki został na nim przedstawiony w kontekście propagandowym „niczym święty Jerzy”. Z kolei o europejskich ochotnikach walczących po stronie niemieckiej i biorących udział w „anty bolszewickiej krucjacie” patrz np.: H.W. Neulen, *An deutscher Seite. Internationale Freiwillige von Wehrmacht und Waffen-SS*, München 1985.

⁸ Lata istnienia RFN i NRD opisuje praca J. Krasuskiego *Historia Niemiec*, Wrocław 2008. Książka ma charakter kompleksowy i jest poświęcona również innym, wcześniejszym okresom niemieckich dziejów.

⁹ Oficjalna nazwa święta 1 maja w NRD brzmiała: Międzynarodowe Święto i Dzień Walki Robotników o Pokój i Socjalizm – Internationaler Kampf- und Feiertag der Werktätigen für Frieden und Sozialismus; D. Blume, *Der 1. Mai – Tag der Arbeit*, strona internetowa Lebendiges Museum Online: <http://www.dhm.de/lemo/rueckblick/der-1-mai-tag-der-arbeit.html> [dostęp: 23.11.2017].

1 Mai 1982. Alles für das Wohl des Volkes und den Frieden, Karl-Heinz Beck, 1982; sygn. Pl. 5712, Muzeum Niepodległości w Warszawie, fot. Tadeusz Stani

Na pracy wykonanej w biało-czarnej kolorystyce wyróżnia się czerwony napis „1 maja” oraz hasło „Wszystko dla dobra narodu i dla pokoju”. Na plakacie czerwień kontrastuje z bielą i czernią, ale przewaga tych ostatnich kolorów sprawia, że epatuje z niego przede wszystkim zadowolenie, spokój i stabilizacja. Tak przedstawiany obraz życia w NRD miał stanowić pozytywny kontrast i przeciwagę dla rzeczywistości życia po drugiej stronie żelaznej kurtyny¹⁰.

Na innych pracach z Niemiec Wschodnich częstym motywem jest biały gołąbek, nawiązujący do hasła mówiącego o pokoju. Ten symbol jest obecny także na plakatach nawołujących do przerwania wyścigu zbrojeń i do powszechnego rozbrojenia. Na niektórych jako zagrożenie dla pokoju i świata

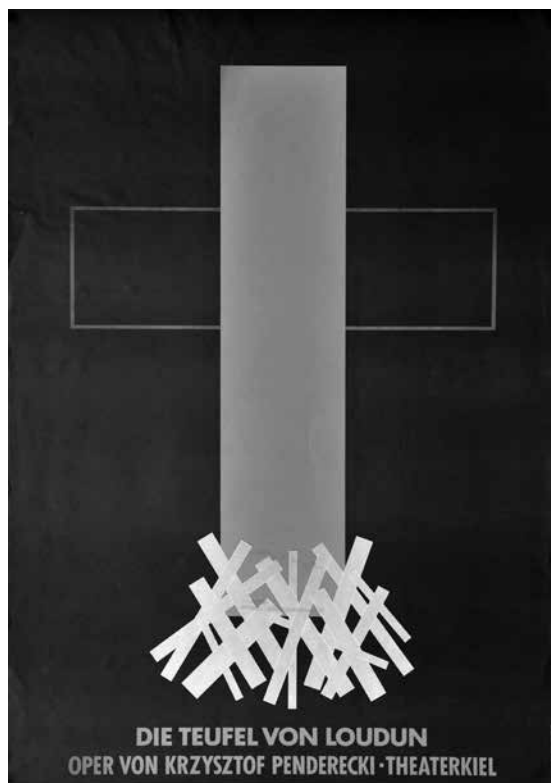
¹⁰ Więcej na temat funkcjonowania propagandy w NRD patrz: S. Wolle, *Wspaniały świat...*, op. cit., s. 173–179.

Solidarität mit Vietnam jetzt erst recht!, Jamepo, 1976; sygn. Pl. 5721, Muzeum Niepodległości w Warszawie, fot. Tadeusz Stani

przedstawiane są sojusz NATO i Stany Zjednoczone. Taki obraz USA sugeruje na przykład plakat Klausa Parche z 1986 roku (sygn. Pl. 7012), gdzie widnieje amerykańska Statua Wolności. Posąg ten został przedstawiony na niebieskim tle w taki sposób, że znajduje się pod kulą ziemską, w którą wycelowana jest trzymana pochodnia, ucharakteryzowana płomieniami i chmurą dymu na wyrzutnię rakiet balistycznych. Obrazowi towarzyszy wymowny, duży czarny napis „Stop testom!”.

Na innej grupie plakatów z NRD powtarza się hasło „solidarność”, które między innymi wyraża poparcie dla bliskich ideologicznie krajów lub ugrupowań politycznych. Przykładowo jest praca nawołująca do finansowego wsparcia dla komunistycznego Wietnamu. Na plakacie (sygn. Pl. 5721) widzimy uśmiechniętego chłopca stojącego prawdopodobnie pod szkolną tablicą, na której kredą narysowane są obrazki przedstawiające bawiące się dzieci i dźwig budowlany. Rysunki sugerują na co ewentualnie zostaną prze-

Die Teufel von Loudun. Oper von Krzysztof Penderecki – Theaterkiel, Ingo Wulff, 1982; sygn. Pl. 6272, Muzeum Niepodległości w Warszawie, fot. Tadeusz Stani

znaczone przekazane pieniądze. Wahających się potencjalnych darczyńców ma jeszcze przekonać hasło „Solidarność z Wietnamem teraz bardziej niż kiedykolwiek!”. Siłę przekazu potęguje fakt, że napis jest wykonany czerwoną czcionką na plakacie w tonacji biało-czarnej.

Motyw solidarności, aczkolwiek w innym nieco wymiarze, na polu wojskowym, przedstawia plakat autorstwa Hansa Rade (sygn. Pl. 4753) wydany w 1975 roku z okazji 20. rocznicy podpisania Układu Warszawskiego. Na białym tle widoczny jest czarny rysunek przedstawiający rękę trzymającą pewnie broń, prawdopodobnie jest to karabinek AK-47, szerzej znany od nazwiska konstruktora jako kałasznikow. Napis na plakacie, w wojskowym kolorze khaki brzmi „Zjednoczeni z towarzyszami broni – silni i gotowi do walki!”. Sygnatariuszy paktu przybliżają ich flagi państwowe umieszczone u dołu pracy. Pod kątem użytych środków wyrazu plakat jest prosty,

Test Stopp!, Klaus Parche, 1986; sygn. Pl. 7012, Muzeum Niepodległości w Warszawie, fot. Tadeusz Stani

chciałoby się rzec spartański, bez zbędnych elementów. Wydaje się, że siła jego przekazu tkwi właśnie w tej prostocie oraz w wykorzystaniu motywów wojskowych.

Kilkanaście prac tworzy grupę plakatów zachodnioniemieckich. W dużej części są one poświęcone kwestiom politycznym o zabarwieniu umiarkowanie i skrajnie lewicowym. Na przykład są to plakaty wydane przez zrzeszenie studenckie Socjalistyczne Stowarzyszenie Uniwersyteckie (Sozialistischer Hochschulbund – SHB¹¹) czy przez Niemiecką Partię Komunistyczną (Deutsche Kommunistische Partei – DKP). Możemy zobaczyć na nich rozmaite hasła, z jednej strony żądające zwiększenia miejsc na uczelniach i lepszego kształcenia, natomiast z drugiej nawołujące do walki o prawa robotnicze przeciwko wielkiemu kapitałowi. Szczególnie zwraca uwagę praca autorstwa Wolfganga Freitag (sygn. Pl. 6507) wydana przez DKP, a wykorzystująca bohaterów znanych z literatury. W omawianym przypadku chodzi o błędnego rycerza Don Kichota i towarzyszącego mu rozważnego giermka Sancho Panse, stworzonych w XVII wieku przez hiszpańskiego pi-

¹¹ Historię SHB przybliży tekst: *09.05.1960: Sozialdemokratischer Hochschulbund (SHB) gegründet*, strona internetowa Friedrich Ebert Stiftung, https://www.fes.de/archiv/adns_neu/inhalt/stichwort/shb.htm [dostęp: 23.11.2017].

sarza Miguela de Cervantesa¹². Plakat reklamuje spotkanie DKP, które miało się odbyć 20 sierpnia 1976 roku w Hamburgu. Widzimy na nim czarne wizerunki rycerza oraz giermka. Don Kichot trzyma w ręku księgę z niemieckim godłem, prawdopodobnie jest to Ustawa zasadnicza RFN¹³. Obok niego stoi Sancho Pansa, który z kolei dzierży dwie flagi: niemiecką oraz czerwoną. Pomijając aspekty polityczne i ideologiczne, trzeba przyznać, że pod względem propagandowym jest to zręczne i dość zabawne wykorzystanie obu postaci czy ich wręcz legendarnych cech charakteru, w celu wzbudzenia wśród potencjalnych odbiorców, czytaj wyborców, określonych skojarzeń, w tym przypadku negatywnych – ustrój RFN i pozytywnych – program DKP.

W kwestii tematyki prezentowanej na plakatowych germanicach mamy również polskie akcenty. Są to prace z zakresu kultury. Przykładowo w zbiorach znajduje się plakat Ingo Wulffa z 1982 roku (sygn. Pl. 6272) reklamujący premierę opery Krzysztofa Pendereckiego pt. *Diabły z Loudun* w teatrze w Kilonii. Na czarnym tle widzimy figurę w kształcie chrześcijańskiego krzyża. Jego belka pionowa jest czerwona, natomiast pozioma czarna, zaznaczona jedynie białym konturem. Krucyfiks ustawiony jest na stosie. Przyciąga uwagę wykorzystana w pracy ostra czerwień, którą nie tylko zobrazowano krzyż, ale również napisy informujące o premierze teatralnej. Motyw przewodni nawiązuje do tragicznego losu głównego bohatera opery, księdza Urbana Grandiera. Duchowny fałszywie oskarżony o kontakty z diabłem zginął spalony na stosie w miejscowości Loudun we Francji w XVII wieku¹⁴. Z kolei na innym plakacie z 1988 roku (sygn. Pl. 7431) widzimy wizerunek ojca Maksymiliana Kolbe umieszczony na tle ludzi, najprawdopodobniej zgromadzonych na uroczystościach na terenie dawnego

¹² O powstaniu powieści Miguela de Cervantesa *Don Kichot z La Manchy* patrz np.: *Miguel Cervantes – przeciw marzycielstwu*, strona internetowa Polskiego Radia, <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/1569568,Miguel-Cervantes-%E2%80%93-przeciw-marzycielstwu> [dostęp: 23.11.2017].

¹³ Ustawa zasadnicza RFN, którą ogłoszono 23 maja 1949 roku, nie została nazwana konstytucją, ponieważ zgodnie z jej ostatnim artykułem określenie to zarezerwowano dla aktu prawnego, który miał być uchwalony po zjednoczeniu Niemiec; J. Krasuski, *Historia...*, op. cit., s. 519–520.

¹⁴ Więcej o fabule opery Krzysztofa Pendereckiego pt. *Diabły z Loudun* zob.: *Opera 2.1: Krzysztof Penderecki „Diabły z Loudun”*, strona internetowa Polskiego Radia, <http://www.polskieradio.pl/8/192/Artykul/168541,Opera-21-Krzysztof-Penderecki-Diably-z-Loudun> [dostęp: 18.09.2017].

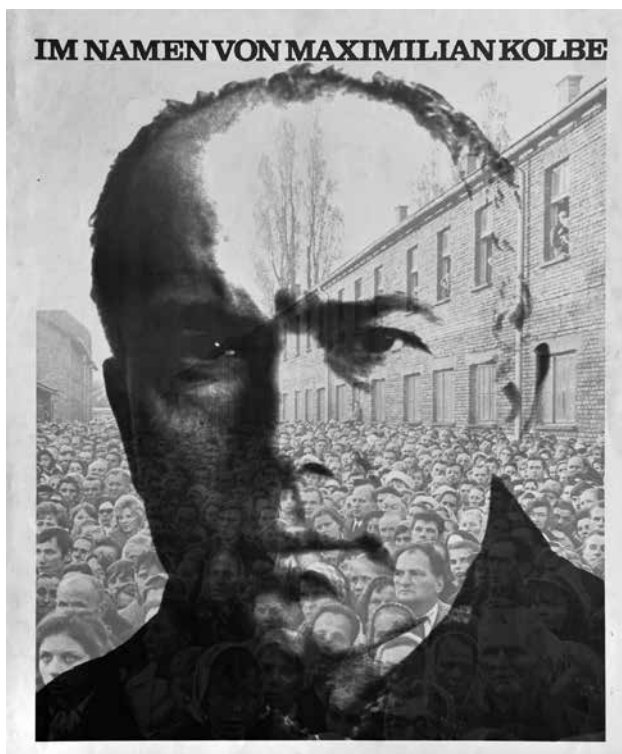

Die Merkwürdigen Abenteuer des edlen Ritters Don Quichotte nebst seines scharfsinnigen Begleiters Sancho Pansa in den Irrungen & Wirrungen der westlichen Demokratie. Polit – Revue der DKP!, Wolfgang Freitag, 1976; sygn. Pl. 6507, Muzeum Niepodległości w Warszawie, fot. Tadeusz Stani

obożu koncentracyjnego Auschwitz. Napis na górze pracy brzmi „W imieniu Maksymiliana Kolbe”. To przedstawienie nawiązuje do męczeńskiej śmierci polskiego misjonarza, franciszkanina i świętego Kościoła rzymskokatolickiego, który w KL Auschwitz oddał życie za jednego ze współwięźniów¹⁵. Siłę przekazu potęguje widoczny na plakacie tłum ludzi, którzy jawią się jako spadkobiercy i propagatorzy idei ojca Kolbe.

Zespół plakatowych germaników zgromadzonych w Muzeum Niepodległości obejmuje w sumie około 100 prac. Chronologicznie rzecz uj-

¹⁵ Więcej informacji o życiorysie duchownego na stronie internetowej parafii pw. Maksymiliana Kolbe w Gdańsku: <http://www.kolbe.diecezja.gda.pl/patron> [dostęp: 23.11.2017].

Im Namen von Maximilian Kolbe, 1988; sygn. Pl. 7431, Muzeum Niepodległości w Warszawie, fot. Tadeusz Stani

mując pochodzą one z trzech różnych okresów w dziejach Niemiec. Biorąc pod uwagę tę perspektywę są interesującym obiektem dla badaczy zajmujących się niemiecką historią XX wieku. Duża część prac ma podłoże polityczne. Większość z nich wywodzi się z jednej strony z partii i organizacji szerokiego lewicowego spektrum Republiki Weimarskiej i RFN. Z drugiej natomiast odwołuje się do ideologii państwowej NRD. Najprawdopodobniej wynika to z faktu, że zostały pozyskane w latach PRL jako wzbogacenie zbiorów wówczas funkcjonujących Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego i Muzeum Lenina. Poszczególne prace, wykorzystując różne motywy i nasilenie kolorów, niosą ze sobą określony przekaz, odwołują się do konkretnych emocji. Z racji prezentowanej tematyki z jednej strony krytykują, z drugiej propagują takie lub inne postępowanie bądź wartości, dlatego mogą stanowić ciekawe źródło również do przedstawienia funkcjonowania propagandy.

Robert Hasselbusch

Bibliografia

Publikacje książkowe

Krasuski J., *Historia Niemiec*, Wrocław 2008.

Król E.C., *Propaganda i indoktrynacja narodowego socjalizmu w Niemczech 1919–1945*, Warszawa 1999.

Neulen H.W., *An deutscher Seite. Internationale Freiwillige von Wehrmacht und Waffen-SS*, München 1985.

Peukert D.J.K., *Republika Weimarska*, Warszawa 2005.

Wolle S., *Wspaniały świat dyktatury. Codziennosc i wladza w NRD 1971–1989*, Warszawa 2003.

Strony internetowe

Blume D., *Der 1. Mai – Tag der Arbeit*, strona internetowa Lebendiges Museum Online: <http://www.dhm.de/lemo/rueckblick/der-1-mai-tag-der-arbeit.html> [dostęp: 23.11.2017].

Freie Arbeiter-Union Deutschlands, strona internetowa Wikipedia, https://de.wikipedia.org/wiki/Freie_Arbeiter-Union_Deutschlands [dostęp: 23.11.2017].

Linksextremismus, strona internetowa Wikipedia, <https://de.wikipedia.org/wiki/Linksextremismus> [dostęp: 23.11.2017].

Miguel Cervantes – przeciw marzycielstwu, strona internetowa Polskiego Radia, <https://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/1569568,Miguel-Cervantes-%E2%80%93-przeciw-marzycielstwu> [dostęp: 23.11.2017].

Opera 2.1: Krzysztof Penderecki „Diabły z Loudun”, strona internetowa Polskiego Radia, <http://www.polskieradio.pl/8/192/Artykul/168541,Opera-21-Krzysztof-Penderecki-Diably-z-Loudun> [dostęp: 18.09.2017].

Strona internetowa parafii pw. Maksymiliana Kolbe w Gdańsku, <http://www.kolbe.diecezja.gda.pl/patron> [dostęp: 23.11.2017].

24.07.1925–28.07.1925: Erste Arbeiter-Olympiade in Frankfurt am Main, strona internetowa Friedrich Ebert Stiftung, http://www.fes.de/archiv/adsd_neu/inhalt/stichwort/arbeiter-olympiade.htm [dostęp: 17.06.2017].

09.05.1960: Sozialdemokratischer Hochschulbund (SHB) gegründet, strona internetowa Friedrich Ebert Stiftung, https://www.fes.de/archiv/adsd_neu/inhalt/stichwort/shb.htm [dostęp: 23.11.2017].